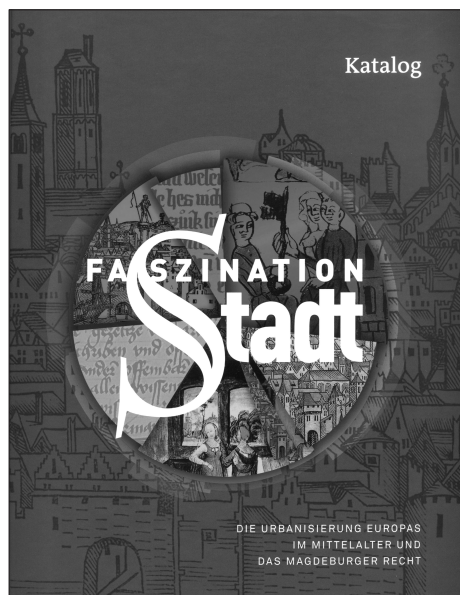

РЕЦЕНЗІЇ Й ОГЛЯДИ

**FASZINATION STADT:
DIE URBANISIERUNG EUROPAS IM
MITTELALTER UND DAS MAGDEBURGER
RECHT: KATALOG / HERAUSGEGEBEN
VON G.KÖSTER, CH.LINK. – DRESDEN:
SANDSTEIN VERLAG, 2019. – 808 S.**

**ЧАРИ МІСТА:
УРБАНІЗАЦІЯ ЄВРОПИ У СЕРЕДНЬОВІЧЧІ Й МАГДЕБУРЗЬКЕ
ПРАВО: КАТАЛОГ / ЗА РЕД. Г.КЕСТЕР, К.ЛІНК. –
ДРЕЗДЕН: ЗАНДШТАЙН, 2019. – 808 с.**

31 серпня 2019 р. в м. Магдебург (земля Саксонія-Ангальт, ФРН) у місцевому Музеї історії культури врочисто відкрилася велика виставка, присвячена урбанізації Європи у середні віки та магдебурзькому праву.

Захід проходив під патронатом федерального президента Німеччини Ф.-В.Штайнмаера. Це найбільша виставка в історії країни на зазначену тематику. Її масштаби вражають: на площі 1200 кв. м було розташовано 430 експонатів зі 100 музейних установ 12 держав Європи.

Відкриття експозиції передувала кількарічна підготовка, низка засідань і консультацій фахівців у різних галузях. Концепція виставки добре продумана. Організатори прагнули показати історичний феномен урбанізації у середньовічній Європі та пов'язане з ним успішне розповсюдження магдебурзького права, що охопило понад 1 тис. поселень на схід від Ельби й до Дніпра, тобто території сучасних Чехії, Словаччини, Угорщини, Румунії, Польщі, Литви, України, Білорусі. Таким чином утворилася ціла мережа міських поселень, які належали до єдиної правової родини, батьківщиною якої став Магдебург. Географію поширення магдебурзького права на схід було відтворено на окремому великому стенді у вигляді мапи, де показано населені пункти й кольором позначено часовий проміжок надання відповідного привілею. Щоправда, представлено далеко не всі українські та білоруські міста, а східна межа поширення цього права сягнула за Дніпро – до кордону з Московським царством. Є і явні помилки. Як-от, приміром, Харків,

який ніколи не мав маґдебурзького права. Очевидно, у рамках цього проекту на базі сучасних досліджень варто було б обрахувати загальну чисельність усіх міст на маґдебургії, а не користуватися вже давно застарілими підрахунками більш ніж півстолітньої давності. Ареал поширення маґдебурзького права був значно більшим.

Виставка поділялася на три частини. У першому залі організатори задалися питаннями: що таке місто, що об'єднує давній Вавилон (2300 р. до н.е.), сучасний Нью-Йорк і середньовічний Маґдебург, якими були переваги міського життя, що гарантувало успішну модель розвитку міста? Перша експозиція під назвою «Народження міста» демонструвала різні епохи міської культури країн світу. У будь-який історичний період міста мали особливу притягальну силу, вони захоплювали і приваблювали людей, оскільки давали їм відносну свободу й безпеку, добробут, статки. Виникнення багатьох міст у середні віки порівнюють із ростом грибів після дощу. Організатори влучно окреслили цей процес як «міський бум у середньовіччі». Урбанізація й розвиток міського права – явища взаємопов'язані. Власне цим феноменам і присвячувалася виставка в Маґдебургу. Вона також покликана була показати «транснаціональні відносини в Європі» впродовж століть.

Почати варто з містобудівної складової. Так, окрасою середньовічного Маґдебурґа були 60 веж, які, на думку кураторки виставки К.Лінк, справляли неабиякий вплив на свідомість тогочасних людей, через що це місто називають «середньовічним Мангеттеном». Будинки бюргерів та інші споруди демонстрували не тільки міську силу та велич, а й свідчили про самосвідомість мешканців. У центрі на Ринковій площі завжди стояла ратуша, кам'яниці міської еліти. Щільна забудова й тиснява в пізньосередньовічних містах змушували замислюватися над плануванням, інфраструктурою. Тогочасне місто відкривало великі можливості: учорашній пастух або свинопас міг у майбутньому піднятися на щабель вище у соціальній ієрархії, наприклад (принаймні в теорії) отримати посаду бурґомістра, адже діяло незмінне правило: «Міське повітря робить людину вільною», адже ті прибульці, які прожили в місті один рік та один день, ставали вільними бюргерами. Концентрація великої кількості людей на невеликому просторі, де частина виявляла ворожість один до одного, викликала необхідність кодифікувати міське право.

«Родзинкою» виставки стали кілька середньовічних манускриптів – чотири різних примірники правового кодексу «Саксонське зеркало» («Sachsenspiegel») авторства Айке фон Репґова/Репкова (Eike von Repgow/Repkow), що зберігаються нині в бібліотеках Гайдельберґа, Дрездена, Ольденбурґа, Вольфенбюттеля. Відвідувачі мали можливість оглянути ці унікальні, багато ілюстровані кольоровими мініатюрами пам'ятки, їх було представлено в одній залі. Загалом до сьогодні у світі збереглися до 470 примірників або фрагментів цього середньовічного кодексу. Найбільш ранній створено між 1295 і 1304 рр., він зберігається в університетській бібліотеці в Гайдельберґу. Як підкреслили організатори виставки, саме цей кодекс запропонував успішну міську модель і став свого часу тією інноваційною силою, яка забезпечила

успіх життєдіяльності та функціонування маґдебурзького права. Правовий аспект характерний для першої частини виставки.

Другий сегмент було присвячено різним сферам міського життя, де у центрі уваги – міський соціум, соціальна історія. Експонати наочно демонстрували все різноманіття міського життя: судочинство і правосуддя, політику й самоврядування, церкву та релігійне життя, торгівлю, ремесла, міське господарство, міську культуру, приватне життя бюргерів та, зокрема, його складову – банкети. Удалося відобразити також конфліктне повсякдення в містах: непорозуміння між міською владою й цехами, бюргерами, ремісниками, торгівцями. Велика кількість оригінальних артефактів із музеїв різних країн не може не вражати.

Насамкінець акцентувалося на тому, що сьогодні в містах Німеччини проживає майже 2/3 населення цієї країни. Питання щодо співжиття/співіснування стають дедалі важливішими та актуальнішими. Багато аспектів цього співжиття за середньовіччя, із того, що експонувалося на виставці, сьогодні злободенне: відносини з мігрантами, співіснування з представниками різних культур і різних релігійних переконань, значення правопорядку, освіти та розвитку економіки. Виникають і нові проблеми, пов'язані з урбанізацією, що потребують розв'язання. Звісно, люди середньовіччя не дадуть на них жодної відповіді, але ми можемо принаймні спробувати замислитися над багатьма з них. Власне, у цьому намагалися переконати відвідувачів організатори виставки, котра тривала до 2 лютого 2020 р.¹

На особливу увагу заслуговує ґрунтовний (обсягом 808 с. і вагою 5 кг!) каталог, про який і йтиметься нижче – ошатне, розкішно ілюстроване видання, що має добре продуману структуру: вступ, три частини з підрозділами, епілог і додатки. Перші тридцять сторінок відведено «привітальним словам» від бундеспрезидента Ф.-В.Штайнмаера, міністра-президента землі Саксонії-Ангальт Р.Газеллоффа, обербурґомістра Маґдебурґа Л.Трюмпера, а також вступному слову від укладачок – Г.Кестнер і К.Лінк. Далі наведено інформацію про установи, які надали свої експонати для виставки, перелік авторів статей каталогу, дані про технічний супровід і численні подяки. У вступній частині подано три статті: перша – від згаданих упорядниць тематичного змісту (с.32–45), де представлено концепцію виставки, друга – професора Г.Люка «Маґдебурзьке право як європейський культурний феномен» (скорочений варіант раніше опублікованої² студії; с.46–59), третя – Б.Шнаймюллера «Європа й маґдебурзьке право: Про “несхожість” у середні віки», де у загальних рисах ідеться про різноманітні судові практики в різних країнах Європи (с.60–71).

Першу частину каталогу – «Міський бум у середньовіччі» – відкриває стаття К.Лінк «Пролог: Поява міст». Тут ідеться про виникнення найдавніших міст Євразії, таких, як Єрихон, Урук, Ур, Ніппур, Вавилон. Авторку

¹ Докл. про захід див.: [Електронний ресурс]: www.faszination-stadt2019.de; www.khm-magdeburg.de

² Lück H. Magdeburger Recht als verbindendes europäisches Kulturphänomen // Denkströme: Journal des Sächsischen Akademie der Wissenschaften zu Leipzig. – 2015. – 14. – S.215–221.

цікавлять питання: що таке місто, які його межі, що відрізняло місто від інших поселень? Найбільший інтерес викликають деякі експонати. У першу чергу, кам'яний план стародавнього Ніппура (Месопотамія) – найдавніший план у світі, датований 1400 р. до н.е., та китайська бронзова статуя міського бога Ченгуанг епохи династії Мін (XIV–XVII ст.). Кожне китайське місто мало свого бога-охоронця, який піклувався про жителів і здоров'я дітей, обєригав добробут, рятував душі померлих тощо (с.74–90).

Наступну статтю присвячено найбільш знаному й поширеному середньовічному кодексу міського права – «Саксонському зерцалу» (с.92–103). Автор дослідження, німецький історик права Г.Люк, ще 2005 р. опублікував присвячену цій пам'ятці монографію³, а нещодавно, у 2017 р., перевидав розширений і доопрацьований її варіант із багатьма кольоровими ілюстраціями⁴. На сьогодні це найбільш фахове дослідження видатної правової пам'ятки епохи середньовіччя. Г.Манувальд знайомить читачів каталогу із зображеннями на мініатюрах кодексу різних списків, пояснює зміст і значення багатьох із них (с.104–133).

С.Дусіл у статті «Суперечка й компроміс: Залагодження конфліктів у пізньосередньовічних містах» показує всю варіативність конфліктного повсякдення в містах та способи примирення ворогуючих сторін. Автор наголошує на тому, що співжиття в обмеженому міськими мурами просторі провокувало різні тертя, зіткнення інтересів, тому виникало багато інституцій, які регулювали неоднозначні ситуації. Місто було не тільки простором для суперечок, а й територією мирного співіснування, де міська рада намагалася уникати конфліктних ситуацій, запобігати їм, де цінувалися мир і злагода. Влада виступала посередником, за допомогою правових норм і накладення штрафів на правопорушників залагоджувала конфлікти (с.134–150). Представлені на виставці експонати красномовно підтверджують ідеї й висновки автора, серед них, зокрема, картини Г.Малера «Десять заповідей» (1528–1529 рр.).

У статті К.Лінк «Магдебурзьке право», що має узагальнюючий характер, ідеться про різновиди цього права, його особливості, локальні варіанти та списки (с.151–153). Матеріал супроводжують ілюстрації: герб магдебурзьких шеффенів (лавників), витиснений на камені (зображення Ісуса Христа на троні в образі судді Всесвіту), рукописні збірки магдебурзьких шеффенів XIV–XV ст., фрагмент «Саксонського зерцала» 1386 р. з польського міста Легниця, пергаментний привілей м. Хелмно 1251 р. Подібний характер має стаття К.Любке про найбільш ранні людські поселення, тобто «протоміста», і фактори, що сприяли виникненню та організації міст у Східній Європі до епохи міського права (с.164–177). К.Генчі у статті «Східна Європа: Політичний простір саксонсько-магдебурзького права у середньовіччі» знайомить читача з політичною ситуацією у цьому регіоні, що склалася впродовж IX–XV ст., головними політичними подіями (укладення союзів і міждержавних уній) та

³ Lück H. Über den Sachsenspiegel: Entstehung, Inhalt und Wirkung des Rechtsbuches. – Dössel (Saalkreis), 2005.

⁴ Lück H. Der Sachsenspiegel: Das berühmteste deutsche Rechtsbuch der Mittelalters. – Darmstadt, 2017.

процесами (міграційний і колонізаційний рухи зі заходу на схід), згадуючи про те, що першими найбільшими державними утвореннями в IX ст. стали Велика Моравія й Київська Русь (с.178–187).

Окрема зала виставки присвячувалася цілій галереї різних за походженням міст, які отримали привілеї на маґдебурзьке право, серед них, окрім власне Маґдебурґа – Ляйпциґ, Берлін, Кельн, Торунь, Вроцлав, Шемниця (Банська Штявниця, Словаччина), Офен (давній Будапешт), Краків, Прага, Гданськ, Львів, Вільно, Кейдани (Литва), Радунь (Білорусь), Альт-Вартенбург (Барчево, Польща). Кожному з них присвячено окрему статтю в каталозі й окремих стенд-експонат на виставці, де подано інформацію про маґдебурзький привілей, панораму середньовічного міста та певну кількість експонатів або артефактів. Із міст України у цій галереї представлено тільки Львів із мінімальним «набором»: панорама, загальні відомості про привілей і населення. Відповідна стаття в каталозі має назву «Львів: Одне місто, чотири нації» (с.252–256). Загалом із фондів львівських музеїв на цій виставці було представлено кілька експонатів. Натомість київську маґдебургію «репрезентував» єдиний експонат – мідна статуя богині Феміди (1777 р.), яка колись прикрашала ратушу на Києво-Подолі, у 1910 р. була передана на зберігання до Київського історичного музею (тепер Національний музей історії України), а нині тимчасово переїхала до Маґдебурґа. У каталожній статті у стислій формі розповідається про цю давню реліквію київського міського самоврядування та про маґдебурзьке право в Києві (с.290–291). На жаль, більш розлогої та детальнішої інформації про німецьке право в українських (подібно як і в білоруських) містах відвідувачі виставки й читачі каталогу не отримали.

Завершує першу частину видання стаття М.Лазар «Саксонсько-маґдебурзьке право як багатомовний феномен», де йдеться про вплив і запозичення німецької юридичної термінології на слов'янські мови, що відбувалося водночас із рецепцією німецького права в різних куточках Східної Європи (с.294–297).

Другу, найбільшу, частину каталогу – «Сфери міського життя» – відкриває стаття К.Шенде «Міста Східної Європи у середньовіччі: Генеза та особливості», де авторка пише про розвиток і мережу поселень у ранньому середньовіччі, регіональні особливості міського управління, переломне в розвитку міст XIII ст., локаційні процеси в різних куточках регіону й бурхливий розвиток міст у XIV ст. (с.304–317). Значну частину виставки та, відповідно, каталогу присвячено темі судочинства. У студії Г.Люка «Судові місця й судова символіка»⁵ згадуються (перераховуються) різні варіанти місць судових засідань, у тому числі спеціальні приміщення або зали у замках, міських баштах, в'язницях, ратушах та ін. Символами міського суду на маґдебурзькому праві були відомі статуї Роланда або вершника на коні, спеціальні меблі для судових засідань – стіл, стілець для судді, судові лави. До наших часів збереглася судова лава шеффенів XIII ст. зі старої ратуші Берліна – цей унікальний експонат представлено на виставці. Серед інших рідкісних

⁵ Скорочений і перероблений варіант опублікованої раніше статті: *Lück H. Gerichtsstätte // Handwörterbuch zur deutschen Rechtsgeschichte. – 2. Aufl. – Bd 2. – Berlin, 2012. – S.171–178.*

предметів можна побачити стовп ганьби 1596–1598 рр. і катівський меч 1577 р. із фондів Львівського історичного музею, фігуру Роланда 1525 р. з музею м. Штендаль, оригінал матриці печатки магдебурзьких шеффенів початку XVI ст. та дві львівських печатки (ради й лави XV ст.), кілька картин із зображеннями небесного та земного судів, зокрема з катедрального музею м. Вюрцбург 1430 р., пергаментний привілей Вільна 1601 р. з підвішеною печаткою лавників із фондів Бібліотеки Академії наук Литви ім. Врублевських, сигнет краківського бургомістра 1532 р., а також медалі, предмети церемоніалу та ін. Експозицію прикрашають картини з ратуші м. Сієна 1338 р. з алегоричними зображеннями «доброго» правління, що створює ілюзію гармонії. Полотно Ганса Вредемана де Вріса «Справедливий і несправедливий суд» 1594 р. та «Наймолодший суд» прикрашали велику залу ратуші у Гданську й мали підсилювати морально-етичний бік – демонструвати переваги «доброго» правління.

Як відомо, надзвичайно важливу роль у житті жителів середньовічних міст відігравали релігія та церква. На виставці було широко представлено предмети культу з костелів (кубки, хрести та ін.), мініатюри, скульптури святих із музеїв Варшави, Гданська, Братислави, ікона Богородиці 1465 р. з Бардейова, Біблія магдебурзького єпископа Альберта фон Штернберга 1370 р. (з Ягеллонської бібліотеки Кракова), Тора з Магдебурга кінця XIV ст., вірменське Євангеліє 1652 р. (Львівський історичний музей). У статтях «Церква в місті: Єпископи, монастирі, собори, парафіяльні храми, каплиці» та «Релігійне різноманіття в містах із магдебурзьким правом» висвітлюється роль сакрального простору й сакральних споруд у житті бюргерства, реформаційний рух, різні релігійні конфесії (с.488–499).

Чимало експонатів на виставці було присвячено темі торгівлі й економіки – невід'ємній складовій життєдіяльності будь-якого міста. «Шовк із Візантії, хутра з Сибіру» – таку назву має стаття з цієї рубрики, що демонструє різноманітні вектори, напрямки торгівлі, асортимент товарів у середньовіччі (с.504–506). Економіка тогочасних міст базувалася переважно на готівковій масі грошей. Грошовий обіг і зростаюча потреба в готівці спонукали можновладців розвивати міста й ринкову торгівлю. «Гроші правлять містом» – назва наступної статті з цієї рубрики (с.514–515). У кожній країні існували свої центри карбування (биття) монет – монетні двори (нім. «Münzstätte», пол. «Mennica»). На виставці широко представлено польські гроші XV ст., золоті гульдени й таляри з Вроцлава XVI ст., 28 монет різного походження за 1507–1652 рр. зі скарбу, знайденого в Речиці (Гомельська обл., Білорусь), пфенінги з Нюрнберга XV ст., монети, торговельні пломби XVI ст. з Гданська, що належали приватним торговцям. Унікальними експонатами є портрет Ганса Гарсдорфера 1484 р. – нюрнберзького патриція, головного монетного майстра Богемії та найстаршого бурмистра Нюрнберга, бюст і медаль Северина Бонера (1486–1549 рр.) – краківського патриція. У сучасній Німеччині досі популярне середньовічне прислів'я «Handwerk hat goldenen Boden», що в перекладі буквально означає «Ремесло має золоте дно» – це назва наступної статті у цій рубриці (с.534–537). Із другої половини XII ст. в німецьких

містах почали з'являтися спеціальні ремісничі об'єднання за фахом – цехи, гільдії, братства. На виставці представлено оригінальні артефакти – продукцію цехів Щецина, Львова, Магдебурга, Кошице, Брашова, Праги, Гданська, Кракова та ін.

Окремий розділ каталогу й, відповідно, виставки, має назву «Зовнішній вигляд бюргерів». Утім змістовно він значно ширший і фактично висвітлює повсякденне життя жителів міст, передовсім заможних мешканців. Ідеться про будинки патриціїв, основні риси будівельної культури в містах із магдебурзьким правом, особливості інтер'єру, декору кам'яниць. Не обійдено увагою теми одягу й моди: мініатюри із зображенням тогочасних людей, зокрема з відомого кодексу Б.Бехема, красномовно свідчать про особливості культури одягу, рівень заможності містян. У каталозі репродукуються деякі зразки шкіряного та дерев'яного взуття, одягу (ремінь, поясні кишені, шапочки) XV–XVI ст. з фондів археологічних музеїв Гданська, Ельблонга. Тема «Базові потреби (їжа й напої), задоволення, комунікація» також знайшла належне висвітлення у цьому проекті. Упорядниці торкнулися теми етнічних груп у містах – їй присвячено статтю «З усіх кінців світу: Етнічна мозаїка в містах із магдебурзьким правом» (с.626–629). Унаслідок міграцій, мішаних шлюбів відбувалися зміни в етнічному складі населення. Як приклад наводиться Краків, де у XIV ст. мешкали 5000 поляків, 3500 німців, 800 євреїв, а також італійці, шотландці, французи та ін.

Останню, третю, частину каталогу та виставки під назвою «Мережі міст і зв'язки містян» присвячено культурним, економічним контактам/зв'язкам міських поселень Центрально-Східної Європи. Її відкриває велика мапа «Важливі торговельні шляхи в регіоні поширення магдебурзького права в 1500 р.» (с.642–643). Упорядники зазначають, що в ранньому й пізньому середньовіччі Східна Європа була місцем, де відбувалися різноманітні процеси – як інтеграційні, так і дезінтеграційні. У цей період утворювалися політичні й економічні структури, що мали тривалий період існування. Проте цей простір був позбавлений єдності. На противагу цьому можна констатувати зростання національної самосвідомості. Її еволюція мала різні корені й витoki: від релігії до гуманізму, чому сприяла зростаюча мобільність людей. Поряд із цими внутрішніми взаємообмінами Центрально-Східна Європа в пізньому середньовіччі пов'язувалася з іншими регіонами світу, утворюючи свого роду сполучну ланку між Західною Європою, Чорномор'ям та Азією, мала прикордонну зону з Монгольською, а пізніше – Османською імперіями на Балканах (с.644–652).

У статті Ш.Зельцера «Уламки індивідуального доби пізнього середньовіччя: Люди та їх зв'язки між Нюрнбергом, Вроцлавом, Познанню, Краковом і Львовом» наголошується на тому, що наші сучасники, хто прагне зрозуміти міжлюдські контакти 500-річної давності на просторі між Магдебургом і Києвом, повинні розглядати ці події не з позицій сьогодення, а заглибитися в історію повсякдення тогочасних міст. Тільки відшукуючи якісь індивідуальні риси в типовому й нетиповому, в окремих артефактах з археологічних розкопок, середньовічній архітектурі, картинах художників, у друкованих і

рукописних джерелах, що доносять до нас малопомітні речі та факти, давно й начебто назавжди загублені в історії, можна досягнути цієї мети (с.664–675). Завершує цей тематичний блок стаття маґдебурзького історика М.Пуле «Ганза, міста, союзи: Співробітництво та конфлікт» (с.682–695).

Епілог або заключна частина – «До рецепції саксонсько-маґдебурзького права» – містить ще три статті, дві з яких присвячено діяльності Інституту дослідження маґдебурзького права (1940–1945 рр.). Заснована на початку Другої світової війни обербургомістром Ф.Маркманном, ця установа об'єднала німецьких істориків права (Т.Герліц) та архівістів (П.Краузе), котрі встигли підготувати й опублікувати три книги, що стосуються вироків лавничих судів польських міст Свідниця, Познань, чеського Літомержице. Утім давалися взнаки націонал-соціалістичні гасла. У 1942 р. Т.Герліц стверджував, що «впродовж багатьох століть німецька правова культура панувала у цих регіонах, що свідчить про їх належність до Великої Німеччини». На думку автора статті Г.Люка, така пропаганда нацистських гасел представниками інституту була дієвою, легітимізувала й виправдовувала «вищість арійської раси» (с.711). До речі, під час німецької окупації Києва, у 1942 р. саме завдяки Інституту дослідження маґдебурзького права в місті було відновлено давній проект видання маґдебурзьких грамот, до якого залучено Н.Полонську-Василенко, Л.Окиншевича, О.Оглоблина, В.Міяковського, М.Геппенера, А.Яковліва. Тоді до Києва прибув науковий співробітник установи Ф.Кляйн, який заохочував місцевих істориків до пошуків і публікації згаданих документів, що піднімало науковий рівень вивчення маґдебурґії в Україні на значно вищий щабель⁶. 16 січня 1945 р. під час бомбардування Маґдебурґа будівлю інституту було зруйновано.

У наш час Саксонська академія наук (Ляйпциг) продовжує досліджувати історію маґдебурзького права та культурні впливи його у Центральній і Східній Європі, але на якісно новій сучасній методології, вільній від ідеологічних нашарувань. Цю тему продовжує стаття С.Ульріх «Розчарування й новий початок: Маґдебурґ і саксонсько-маґдебурзьке право у ХХ ст.», де йдеться про пов'язані місця пам'яті, зокрема збудований 1937 р. пам'ятник авторові «Саксонського зеркала», відкриття того ж року тематичної виставки в Історичному музеї ім. кайзера Фрідріха (тепер Музей історії культури), де було представлено найдавніші примірники пам'ятки. По Другій світовій війні на дослідження цієї проблематики неофіційно було накладене табу, вони відновилися лише 1986 р. 4 листопада 1988 р. в Маґдебурґу відзначалося 800-річчя надання місту привілею на міське право архієпископом Віхманном (с.718–731). Завершує блок стаття про культуру пам'яті маґдебурзького права у Східній Європі, зокрема будівництво монументів, святкування круглих дат надання різним містам цього права (с.732–745).

У додатку до каталогу вміщено повний перелік джерел і літератури, географічний та іменний покажчики, наведено список ілюстрацій.

⁶ Докл. див.: Корпус маґдебурзьких грамот українським містам: Два проекти видань 20–40-х рр. ХХ ст. / Упор. В.Андрейцев, В.Короткий, В.Ульяновський. – К., 2000.

Підсумовуючи, зазначимо, що каталог виставки містить чимало цікавої й різнобічної інформації, яку в рамках цієї рецензії висвітлити неможливо. Вочевидь багато задумів авторам проекту вдалося успішно реалізувати. Виставка захоплює, а деякі експонати просто зачаровують, як і саме місто Магдебург. Каталог, котрий за своїм наповненням цілком подібний до повноцінного збірника наукових праць, справляє неабияке враження змістовністю, ґрунтовними публікаціями, якісним та багатим ілюстративним матеріалом. Дуже імпонує комплексний підхід до проблеми й масштабний погляд на історію магдебурзького права, яке було тісно пов'язане з урбанізацією Європи, чого так часто бракує працям українських істориків-урбаністів і музейників. На жаль, подібного роду проекти в нашій країні в найближчі роки навряд чи вдасться реалізувати.

Макроісторичний підхід, який продемонстрували організатори виставки, попри певну незвичність для українських фахівців, є плідним і перспективним. Водночас він має певні, подеколи доволі суттєві вади, яскраво продемонстровані рецензованим виданням. Так, надмірне фокусування на «еталонних» (із погляду авторів) містах не може компенсувати майже повну відсутність уваги до тих із них, котрі були віддалені від Магдебурга й де магдебурзьке право функціонувало сотні років. Проігноровано існування там численних локальних особливостей, специфічних рис, а подекуди й симбіозу звичаєвого права з магдебурзьким. За яскравим фасадом центральноевропейських міст з їх блискучою архітектурною спадщиною загубилися сотні міст і містечок Східної Європи, зокрема Великого князівства Литовського та східних земель Речі Посполитої. Між тим цей величезний регіон однозначно був вартий ширшого висвітлення в каталозі та більш комплексного експозиційного представлення на виставці. Не зайвим був би й порівняльний аналіз функціонування магдебурзького права в різних, особливо географічно віддалених один від одного, регіонах. На нашу думку, авторам проекту так і не вдалося вписати у цю «велику історію» міста України та Білорусі, котрі таким чином ніби залишилися на глухих задвірках міської цивілізації Європи.

Наталія Білоус (Київ)